

משוב החניכים לאחר הקורס

במהלך חודש דצמבר 2017, כחמישה חודשים לאחר סיום הקורסים, ערכנו סבב ראיונות עם שנים-עשר מבוגרי קורס ההדרכה. בדומה למטרת המחקר הכללית, גם בשיחות אלה לא הייתה כוונה להעריך את מידת ההצלחה של הקורס, וממילא לא מדובר במדגם מייצג או רחב מספיק של בוגרי קורס. מסיבות אלה, התיאור להלן של דברי החניכים יהיה כמקשה אחת, כל החניכים יחד, ולא על פי השייך התנועתי שלהם.²⁷

בשיחות ביקשנו לקבל מבוגרי הקורס זווית ראייה נוספת על הקורסים. כלומר, לבדוק את האופן שבו אנחנו הבנו את קורסי ההדרכה, כפי שתואר עד כה, בעזרת התפיסה שלהם. ההנחה היא שמספר חודשים לאחר סיום הקורסים, ובמיוחד לאחר שכבר החלו לפעול בסניפים בתפקידים שונים, יהיה בידי בוגרי הקורס מידע רב ערך על אודות קורס ההדרכה.

27 כדי למנוע זיהוי תנועתי לא הזכרנו בציטוטים להלן את מספר המקור. הראיונות שבוצעו מוזכרים ברשימת המקורות המובאת בסוף הספר.

מגוון רחב של תפקידים

בעוד קורס ההדרכה הוא אחיד לכל חניכי התנועה, התרשמנו מאוד ממגוון התפקידים שבוגריו ממלאים בסניפים. הנה דוגמאות:

- ז' מדריך לבדו 18 חניכים מכיתה ג'.
- ל' מדריכה לבדה 9 חניכים מכיתה ד'.
- ל' מדריכה עם מדריכה נוספת 10 חניכים מכיתה ד'.
- י' מדריך לבדו 11 חניכים מכיתה ה'.
- ע' מדריך עם שני מדריכים נוספים 12 חניכים מכיתה ו'.
- א' מדריך יחד עם מדריך נוסף 24 חניכים מכיתה ו'.
- נ' מדריך עם מדריך נוסף 28 חניכים מכיתה ח'.
- ב' פעיל בצוות המחסן של הסניף.
- ל' חברה בוועדה שמארגנת פעולות משותפות של הסניף עם יישוב ערבי סמוך.
- מ' הדריכה קבוצה של חניכי כיתה ד', שהתפרקה מסיבה חברתית ופוזרה לקבוצות אחרות.

כמו שניתן לראות, חלק מבוגרי הקורס אינם משמשים כמדריכים, וחלק אחר מדריכים חניכים בגיל שונה, בגודל קבוצה שונה, ובהרכב צוות שונה. גם גודל הסניף, מסורת הפעילות בו, וקיומם של בעלי תפקידים שמסייעים למדריכים (ראש גרוד, ראש צוות, רכז הדרכה וכדומה) הם שונים עבור כל אחת ואחד מבוגרי הקורס. גם אם רוב בוגרי הקורס עוסקים בהדרכה, הרי כל אחד ואחת עושים זאת בתוך מציאות בעלת מאפיינים נבדלים.

מגוון התפקידים של הבוגרים הוא ממצא חשוב. מצד אחד, כל תנועה מקיימת קורס אחד, ובמידה רבה אחיד, לכל שכבת הגיל הנכנסת להדרכה. מצד שני, כל אחת ואחד מבוגרי הקורס עתידים למלא תפקיד מעט שונה, במאפיינים שהוזכרו. במצב זה, תבניתו

של הקורס צריכה להיות כזאת, שתאפשר לכל בוגר לתרגם את הנלמד הקורס לתפקיד הספציפי שהוא ימלא.

הדרכה כתפקיד קשה ותובעני

רוב בוגרי הקורס המשמשים כמדריכים העידו כי מצאו את תפקיד המדריך מורכב וקשה לביצוע. במיוחד הוזכרו הקושי לעניין את החניכים ולהביא אותם לשתף פעולה. כך סיפרה אחת המדריכות:

לפני הקורס לא ידעתי את זה, חשבתי שהכול מעניין את החניכים, וזה ממש לא נכון. אם להיות כנה, אני נהנית פחות ממה שחשבתי. אולי בגלל שזאת ההתחלה, וזה המון אחריות, וזה תלוי בילדים. יש כאלה שאוהבים לעשות בלגן. הכי קשה זה למשוך את תשומת הלב שלהם.

וכך גם העידה מדריכה נוספת:

הכינו אותנו שזה קשה, ושזה לא תמיד קל, אבל זה אחרת כאשר מדברים לבין באמת לחוות את זה. הקשיים הכי גדולים זה חוסר ההקשבה של החניכים, וכשהם הולכים מכות.

עוד הזכירו בוגרי הקורס את התובענות של תפקיד המדריך, בהיקף הזמן ובעוצמות הנפש הנדרשים לביצועו:

— זה לוקח הרבה זמן מהיום יום. גם צריך להכין את הפעולות, ולהגיש אותן בזמן לפני "הדר-ליין". צריך לבוא לסניף לפני הפעולה ולסדר את הדברים, וזה לוקח המון זמן מהיום יום. זה סוג של סדר עדיפויות, זה סוג של התבגרות, זה מאתגר בצורה הזויה, כי פתאום יש אחריות. — צריך לתת דוגמה טובה, צריך לתת יחס לכל אחד מהם,

להתנהג אליהם כמו לבני אדם, ולהראות להם שאפשר אחרת. יש המון עליות וירידות בחיים האישיים שלי, בבית ספר וחברים, ואתה לא יכול לבוא לפעולה עם כל הכעסים האלה מהבית ומבית הספר. אתה צריך להתמודד עם הקשיים של עצמך ולדעת להכיל את זה.

מקורות ההכשרה להדרכה

על מנת להבין את חשיבות קורס ההדרכה בעיני בוגריו, שאלנו אותם לגבי מקורות הלמידה שלהם. כלומר, מהיכן הם למדו את תפקיד המדריך. כפי שהוזכר בפרק המבוא, מעבר לתכנים הנלמדים בקורס מהווים הניסיון של המדריכים הצעירים כחניכים, והדוגמה שהם קיבלו מהמדריכים שלהם לאורך השנים, מקור למידה חשוב. ברוח זאת השיבו מרבית המרואיינים:

אני הכי לומד מהמדריכים שלי, מאלו שהיו בעבר (ואני גם לומד איך לשפר את זה) אבל בעיקר למדתי מהמדריכה האחרונה. היא דיברה איתנו בגובה העיניים, לא פעלה מתוך סמכות, וזה מה שאני מנסה לעשות.

המדריכים בקורס ההדרכה שימשו גם הם דוגמה משמעותית לצעירים:

השראה קיבלתי מהמדריכה שלי בקורס. אהבתי אצלה את הכול. אהבתי את הדרך שבה היא התמודדה עם דברים וידעה להכיל אותנו ולהקשיב, היא לא מתנשאת. היא כמו אחות גדולה, תומכת ומקשיבה.

מקור נוסף ללמידה הם בעלי התפקידים בסניף, הסובבים את המדריכים הצעירים. קבלת עזרה מבעלי התפקידים הבכירים בסניף נראית יותר רלוונטית למדריכים הצעירים מאשר הקורס הארצי. אפשר להבין זאת, שהרי המידע בקורס הוא כללי, ואילו העמיתים

בסניף יכולים לכוון את עזרתם לקשיים הספציפיים שאיתם מתמודד כל מדריך. כך ניסחה זאת אחת מבוגרות הקורס:

עכשיו אני הכי לומדת מהאנשים שיותר גדולים ממני בצוות, שהם עברו דברים דומים למה שאנחנו עוברים עכשיו. הם יודעים יותר לכוון אותנו, וגורמים לי להבין יותר טוב את המקום.

הוזכר גם הקורס כמקור למידה חשוב ורלוונטי. המילה החוזרת בהקשר של הלמידה בקורס היא "כלים", כלומר כלי הדרכה. בכלל זה, כללים לעמידה מול קהל וכן התמודדות עם מצבים בקבוצה:

היו לנו בקורס שיחות יותר פרקטיות, ולמדנו כלים פרקטיים, אז לפעמים אני פותח את המחברת ונזכר. למשל הקתימב"ה או המשמעת בפעולה. אני זוכר שכל מיני חבר'ה [בקורס] קיבלו תפקיד להפריע בפעולה, וכל אחד התנסה בהתמודדות עם בעיות משמעת.

עוד הוזכרו כלים לתכנון פעולה:

— אני הייתי עם מדריכים טובים והם לימדו אותי איך לכתוב פעולות. לדוגמה עכשיו הייתי צריך לבנות פעולת תוכן, ובניתי אותה לפי המודל שהם נתנו לי, וזה ממש עזר לי.
— למדנו בקורס איך לבנות פעולה, זה הכין אותנו להדרכה, נקודה.

וכן היכולת לזהות את הקושי בפעולה, מתוך נקודת המבט של החניכים:

הקורס הכין אותי הרבה. עד עכשיו עולות לי כל מיני אסוציאציות מתוך הקורס. למשל, אם יש בעיה אני ישר נזכר בכל הפעולות שעברנו, במעגלי שיח כשניסינו להבין איך החניך מרגיש. עכשיו אני הרבה יותר מבין את זה מנקודות המבט של המדריך.

אתגר השכבה הבוגרת

השפעת הקורס על השכבה הבוגרת בסניף ובתנועה אינה אחידה. הדבר תלוי במספר החניכים בשכבה, וכמה מתוכם קיבלו תפקיד בסניף. אחד מבוגרי הקורס סיפר שבסניף שלו כל תפקידי ההדרכה מאוישים על ידי מדריכים מכיתות י"א, כך שאף אחד מהשכבה שלו לא ציפה לקבל תפקיד הדרכה בשלב זה. מנגד סיפרה בוגרת קורס אחרת שכל חברי השכבה שלה משמשים כמדריכים. בשני מצבי קיצון אלה לא נוצרים פערים בין ההדרכה לבין החברות בשכבה. הנה דוגמה נוספת, למצב שבו לכולם יש תפקיד:

אנחנו חמישים חניכים, מתוכם ארבעים ואחד מדריכים, והשאר הם מחסנאים או אחראים על פעילויות. אין להם קבוצה משלהם, וכשאנחנו מעבירים פעולות, להם יש פעילויות משלהם. להם יש צוות משלהם. יש פה תפקידים וכל תפקיד הוא חשוב.

נראה שהקושי מתעורר כאשר חלק מחברי השכבה מדריכים, וחלק אחר נותר ללא תפקיד. במצב כזה אוצר החוויות של המדריכים שונה משל השאר, וכן גם מידת הנוכחות והמעורבות שלהם בחיי הסניף:

הם [מי שאינם מדריכים] מרגישים קצת בחוץ כי אנחנו מדברים על זה הרבה, על הפעילות עם החניכים. ומי מהם שמגיע לפעולות שלנו מרגישים קצת לא קשורים, כי אנחנו כל הזמן מדברים על זה, והם מגיעים רק לפעולות שלנו כחניכים.

אתגר נוסף נוגע ליוקרה ולמעמדם הבכיר של המדריכים על פני השאר:

בשכבה שלי היינו עשרים, ונכנסו להדרכה תשעה. אצלנו בסניף זה אחד החסרונות, שאין מה לעשות למי שלא מדריך. הוא יכול לקחת את זה כ"אני לא שווה". יש יוקרה של ההדרכה. גם ההורים של אלו שלא נכנסו להדרכה נעלבנו, ועשו ממש בלגן סביב זה, לא דיברו עם הקומונרית, וכאלה. זה גם מבחינתנו בעייתי כי הם חברים שלי.

העצמת התנועה

העצמת התנועה הוזכרה כאחת ממטרות הקורס, וכאחד ממרכיבי התוכן המרכזיים בתוכנית הקורס. ואכן, מרבית בוגרי הקורס העידו על השינוי שחל בהם בעקבות הקורס. ישנם כמה מקורות להעצמת התנועה בעיני בוגרי הקורס. אחד מהם הוא ההיכרות החברתית עם בני גילם בסניפים אחרים:

הקורס חיזק לי את האהבה לתנועה, אני יותר מורעלת. בעיקר יש לי הרבה אהבה לכל האנשים, כי זה ממש הפך אותנו להיות באווירה חמה ואוהבת כמו משפחה.

מקור נוסף הוא נקודת המבט המערכתית על התנועה. בעוד חניך בשכבה הצעירה רואה רק את הסניף שלו, הרי לחברי השכבה הבוגרת יש פרספקטיבה רחבה יותר, שיוצרת זיקה למשהו שהוא גדול יותר ומשמעותי:

ברור שהייתה השפעה. לפני זה לא ראיתי את התנועה כמשהו שנוגע לי באיזושהי צורה. הרגשתי לא קשור. אבל אחרי הקורס הבנתי למה חשוב לבוא לדברים של התנועה, התחלתי להכיר יותר טוב את היישובים שיש ואת המבנה של התנועה.

מקור שלישי הוא ההיכרות עם הערכים שהתנועה מייצגת ומקדמת. כלומר, שהתנועה אינה רק חוג חברתי ביישוב, אלא היא מבטאת גישה חברתית משמעותית:

לפני הקורס הייתי בסניף, אבל לא הרגשתי חבר תנועה באמת. לא הבנתי מה הערכים שעומדים מאחורי התנועה. אחרי הקורס הרגשתי גאה שאני חלק מתנועה כזאת. לפני כן הרגשתי שגם אם יקראו לנו בשם תנועה אחרת זה אותו דבר.

הקורס והתפתחות הכישורים החברתיים

שלושת הסעיפים האחרונים שהוזכרו על ידי בוגרי הקורס, הוגדרו גם כמטרות הקורס וכחלק מרכזי בתכניו: הכשרה להדרכה, המעבר לשכבה הבוגרת והעצמת התנועה. אולם, בוגרי הקורס הזכירו מרכיב מרכזי נוסף בקורס, והוא נוגע להתפתחותם האישית, במיוחד בכל הקשור לכישוריהם החברתיים. הקשר הבין-אישי חשוב בעיניהם יותר מאשר כישורי ההדרכה:

— אני מאוד נהניתי מהקורס, ובעיקר בכלל לא קשור לאיך להדריך זה להסתגל לאנשים חדשים הרבה יותר טוב, להתחבר יותר מהר, אני נהניתי ממש בימים האלה.
— הקורס לא רק מלמד אותך איך להדריך. הכרתי שם מלא אנשים שאתה צריך אותם בשביל להיכנס לצוות יותר טוב, והתייעצתי איתם על הרבה דברים. זה יותר בשביל להכיר אנשים שיעזרו לך. חוץ מזה, הקורס מאוד מגבש את השכבה.

גם כאשר מדובר בפיתוח תכונות אישיות, הרי זה נובע מתוך ההקשר החברתי:

– למדתי על עצמי דברים חדשים. בתור בנאדם לפני כן הייתי פחות סבלני אבל היום אני פיתחתי יכולות ואני סבלני יותר.

– הכי משמעותי זה הביטחון שאני קיבלתי על עצמי. כי כל כך הרבה ימים עם קבוצה שאתה לא מכיר, וזה שאני בקלות מצליח לעבור את זה, זה מראה שיש לי כוחות פנימיים.

ולבסוף, החוויה החברתית שמעצימה את כל חוויית הקורס:

– הקבוצה שלי זה הדבר שהכי זכור לי. הייתה חוויה מאוד מיוחדת. אף פעם לא חוויתי משהו כזה.

– זו חוויה שחרוטה אצלי לנצח. ממש נהניתי שם. אני מתחילה עכשיו להיזכר בזה, ובא לי לבכות. זו חוויה של פעם בחיים. זה גרם לנו להתגבש וגרם לנו לחשוב אחרת, להכיר את כל השכבה ולהתגבש.